YURTDIŞINDAKİ TÜRK BİLİM İNSANLARI: PROF. DR. UTKU ÜNVER

TAF Network ile yaşama geçirdiğimiz Yurtdışındaki Türk Bilim İnsanları dizimizin bu haftaki konuğu ABD'de Boston College'da çalışmalarını sürdüren Prof. Dr. Utku Ünver. Mühendisliğin ardından lisansüstü eğitimini ekonomi alanında yapan ve şu anda da çalışmalarını 'eşleşme teorisi' üzerine sürdüren Ünver'in gençlere lisans eğitimi için önerisi matematik ve endüstri mühendisliği okumak ve ekonomide çift anadal yapmak.

Ünver bir de kendi yaşamından örnek vererek, "bağımsızlığı öğrenmelerini" istiyor. Ünver, yurtdışında ilk çıktığında yaşadığı en büyük zorluğu "aileden ayrı kalmak" olarak açıklayarak, "Bu yüzden şimdi kendi çocuklarım dahil herkese biraz bağımsız olmayı aşılıyorum" diyor.

TÜRK ÖĞRENCİLER HANGİ ALANDA BAŞARILI

Türkiye'den gelen öğrencilerin ABD'de derslerde çok başarılı olduklarını söyleyen Ünver, öğrencilerin yaşadıkları zorluğu ise şöyle anlatıyor: "Kendi başınıza üretmeniz, yazmanız gerekiyor. O yüzden bizim ülkemizden gelen öğrenciler belli bir zorlanma dönemi yaşıyorlar. Kimisi bunu daha hızlı atlatıyor, kimisi daha zor atlatıyor. Bence en önemli zorluk bu bağımsızlık meselesi."

Prof. Dr. Utku Ünver ile röportajı TAF Network ekibinden Canan Altun pervinkaplan.com için yaptı.

Lisans eğitiminizden başlayarak kendinizi tanıtabilir misiniz?

Merhabalar. 1989 yılında Bilkent Üniversitesi Elektrik Elektronik Mühendisliği'ne başladım. O zaman Bilkent yeni bir üniversiteydi. Mezun olduktan sonra mühendisliğin pek bana göre bir alan olmadığını anladım. 'Ne yapabilirim?' diye araştırırken ekonomiyi kendime uygun bir alan olarak gördüm. Ardından yine Bilkent'te mastera başladım. O zamana kadar doktora yapmayı düşünmüyordum fakat ekonominin bana çok uygun bir alan olduğuna karar verince 4-5 başarılı arkadaş biz yurtdışında doktora programlarına başvurduk. 1995 yılında Bilkent daha yeni olduğu için çok bilinen bir okul değildi. Boğaziçi Üniversitesi, ODTÜ biliniyordu. Buna rağmen bazı doktora bölümlerinden kabul alabildik. Ben de kabu aldığım Pittsburgh Üniversitesi'ne gittim. Açıkçası nelerin beni beklediğini bilmiyordum. Başlarda biraz da sıkıcıydı çünkü Türkiye'deki şeylerle aynıydı. Sonra yavaş yavaş araştırma konuları ortaya çıkmaya başladı ve daha zevkli hale geldi. 2000 yılında doktoramı bitirdim ve kendimi Koç Üniversitesi'nde yardımcı doçent olarak ilk işimde buldum.

ABD'den dönüşüm böyle oldu. 5 yıl kadar Koç Üniversitesi'nde kaldım ve çalışmalarımı beraber yaptığım Tayfun Sönmez ile burada tanıştım. Daha sonra tekrar ABD'ye doktoramı yaptığım üniversiteye yardımcı doçent olarak döndüm. Şimdi de Boston College'da ekonomi profesörü olarak bulunuyorum.

Lisans eğitimi olarak mühendislik okudunuz ve sonra ekonomi alanına geçtiniz. Bunun için pişman mısınız, keşke lisansta da ekonomi okusaydım diyor musunuz? Lisanseğitiminizi mühendislikte yapmak farklı bir bakış açısı kazandırdı mı?

Bu çok güzel bir soru. Aslında ben lisansta ekonomi okumadığıma çok memnunum ama mühendislik okumak veya elektrik elektronik mühendisliği okumak ister miydin sorusunu düşünebilirim. Belki endüstri mühendisliği ya da matematik okumak isterdim ama yalnızca ekonomi okumak istemezdim, ancak başka bir bölümle beraber okumak isteyebilirdim. Çünkü özellikle ekonomi diğer alanlardan biraz farklı. Lisansta bir mühendislik gibi değil; mühendislik yüksek lisansı veya doktorasında lisansın devamı gibi dersler alıyorsunuz ama ekonomi lisansı ve yüksek lisans/doktorası çok farklı. Özellikle matematiksel derinlik olarak bayağı bir fark var. O yüzden daha iyi bir matematik temeliyle bu işe başlamak isterdim. Gerçi mühendislik bunu bana verdi ama daha iyi verebilecek bir matematik bölümü ya da, ekonomi alanına yakınlığından dolayı, endüstri mühendisliği olabilirdi. Hatta şimdiki gençlere de öneriyorum siz bu iki alana yönelin diye. Ekonomi de okuyun diyorum, zaten çift ana dal yapma imkanları da var şimdi. Kesinlikle hem matematiksel derinlik olarak hem de ekonomist olarak düşünme açısından farklı bir bakış açışı katar. Kesinlikle değişik bir bakış açısını gerekli görüyorum.

Peki, alan değiştirmek zor oldu mu sizin için?

Evet, başlarda zor oldu açıkçası. Bizim dönemimizde en başarılı öğrencilerin hep elektrik elektronik mühendisliğine girmesi gibi bir durum vardı. Şimdilerde ise bu durum çeşitlenmiş, bu beni sevindirdi. Tek yönlülük yaratıyordu çünkü. O açıdan; zor da olsa değişik bir alanda kendimi geliştirmek beni çok rahatlattı çünkü istemediğim bir alan olduğunu gördüm. Artıları eksilerinden çok daha fazla, ama tabii ki eksiler de üzücü oluyordu. Mesela ekonomide lisans düzeyinde keşke kendimi daha fazla geliştirseydim, ekonomi tarihi hakkında daha fazla bilgim olsaydı diye üzüldüğüm zamanlar da oldu. Yüksek lisans ve doktora döneminde bunların zorluklarını gördüm ama insan bir işe gönül koyduktan sonra bu zorlukların üstesinden geliyor. Şimdi de buraya Türkiye'den veya başka ülkelerden gelen birçok akıllı genç var ve onlar da ekonomi dışındaki alanda lisans eğitimi alsalar da, iyi bir matematik temelleri varsa üstesinden gelebiliyorlar çünkü tıp gibi bir alan değil. Tıp okumadan tıp doktoru olamazsın. Bu şekilde mesleki bir alan olarak karşımıza çıkmıyor, o yüzden birçok insan ayak uydurabiliyor.

Hocam, 1995 yılında ABD'ye gittiniz. Sizin gittiğiniz bu dönem ABD'de yaşamanın zorluklarını veya avantajlarını anlatabilir misiniz?

Bu da çok güzel bir soru. Ben gittiğim zaman daha zordu ama eski dönemlerden daha kolaydı.Eskiler anlatırdı Kanarya Adaları'nda veya başka bir yerde uçak değiştirdiklerini, ben en azından tek uçakla gittim. O zaman bir de internetin

kuruluş yıllarıydı. Ve şimdiki gibi röportaj yapma vs. imkanları asla yoktu. Bir de ailemden ilk kez ayrı kalmıştım, bu da benim için bir şoktu. Ankara'da büyüyüp, orada okuduğum için bir tek yurtta kaldım, yurt imkanı da veriliyordu okulda. Yani benim için en büyük zorluk ailemden ayrı kalmak oldu. Bu yüzden şimdi kendi çocuklarım dahil herkese biraz bağımsız olmayı aşılıyorum. Bir de ABDhakikaten kültür olarak Avrupa'dan çok farklı bir yer. İnsan ancak filmlerden falan fark ediyor bunu, o da biraz hikaye gibi geliyordu. Çok farklı bir kafa yapısı var; bireyselliğin ön planda olduğu. Gerçi zamanla bu değişmeye başladı. Bir de gittiğiniz eyalet çok önemli. ABD'nin ortaları kıyılarından çok farklı. Benim gittiğim eyalet daha ortalardaydı. Kültürün en çok etkin olduğu yerlerdendi. Tabii insan arkadaş ediniyor ama yine de adapte olmak kolay olmadı. Şimdiki gençlere bakıyorum Türkiye'den gelenlere. Ben Boston eyaletinde yaşıyorum ve buradakilerin adaptasyon sorunu yaşamadığını görüyorum ve seviniyorum. Boston Avrupai bir yer çünkü, ABD'nin kendine has özelliklerinin çok etkili olmadığı nadir yerlerden biri. O yüzden herhangi bir Avrupa ülkesine gitmiş gibi, hatta daha çabuk alışıyorlar.

Tekrar eğitiminize döndüğünüzde ekonomi doktorası yapmak ile ilgili neler söyleyebilirsiniz, zorlukları nedir?

Daha çok sosyal zorluklardan bahsettim, şimdi de eğitim açısından bahsedeyim. Ben zorlukları bir Türk öğrenci gözüyle anlatacağım çünkü bence her ülkeden gelen için zorluklar farklı oluyor. Bunun sebebi de eğitim sistemlerinin farklılığı. Bir kere Türkiye'den gelenler çok başarılı oluyor derslerde, çünkü Türkiye'de üniversiteye girmek için çok çalışıyorlar. Ama en büyük zorluk: ekonominin bilimsel bir alan olması. Özellikle bağımsız araştırma yapabilmek çok önemli. Diğer sayısal alanların aksine bağımsız iş yapmaya hemen başlamak zorunda kalıyorsunuz. Kendi başınıza üretmeniz, yazmanız gerekiyor. O yüzden bizim ülkemizden gelen öğrenciler belli bir zorlanma dönemi yaşıyorlar. Kimisi bunu daha hızlı atlatıyor, kimisi daha zor atlatıyor. Bence en önemli zorluk bu bağımsızlık meselesi.

Doktoranızı aldıktan sonra bir süre Türkiye'ye döndüğünüzü ve Koç Üniversitesi'nde çalışmalara devam ettiğiniz görüyoruz. Bu süreç nasıl geçti?

Aslında benim amacım doktorayı bitirdikten sonra hemen Türkiye'ye dönmek değildi ama aklımda da hep dönmek vardı. Önce biraz ABD'de çalışmayı düşünüyordum. Fakat benim o dönemde çalıştığım konu deneysel ekonomi üzerineydi ve çok revaçta bir konu değildi. Hem deneysel ekonomi hem de eşleşme teorisinin uygulamaları insanların ilgisini çekmiyordu. O yüzden iş piyasasında bu konularda çalışan çok fazla insan yoktu. Hal böyle olunca insanlar sizin makalenizi okuduğunda çok bir şey anlamıyorlar. Bu yüzden ABD'de çok fazla iş fırsatı çıkmadı. Avrupa'da iş imkanı vardı ama ben Türkiye'ye dönmeyi tercih ettim. O zaman vakıf üniversitelerin kuruluşunun çok hızlı olduğu zamanlardı. Koç, Sabancı ve Bilkent Üniversitesi bana teklifte bulundular ve Koç Üniversitesi'ni kendime daha yakın buldum. Orada bulunan Tayfun Sönmez'in çalışmalarını takip ediyordum. Bir de Koç Üniversitesi'nin sağladığı imkanlar o döneme göre çok daha iyiydi. Bunlar Koç Üniversitesi'ni seçmemde etkili oldu. Zaten döndükten sonra da

Tayfun Sönmez ile çalışmaya başladık. Onunla birlikte çalışırken teorik çalışmalara dönüşüm gerçekleşti.

Teorik çalışmalar demişken, eşleşme teorisinden de söz edebilir miyiz?

Eşleşme teorisi aslında normal ekonomik alanlardan biraz farklı bir alan çünkü benim özellikle çalıştığım piyasalar; para gibi değiş tokuş aracının olmadığı yerler. Daha çok değiş tokuş ekonomisinin çalıştığı yerler. Çünkü bazı malları alıp satmak etik açılardan mümkün değil. Mesela: öğrencilerin devlet okullarına yerleştirilmesi. Devlet okulları etik açıdan fırsat eşitliği yaratmak için kurulan yerler, bu nedenle buralarda fiyat mekanizmasının kullanılmaması gerektiği söyleniyor. Bu yüzden fiyat mekanizması yerine başka bir şey kullanılması gerekiyor; okula yakın oturanların önceliğe sahip olması gibi. Bunun gibi şeyler altında 'En verimli yerleştirme nasıl yapılır?' sorusunun cevabını arıyoruz. Koç Üniversitesi'ndeyken çalıştığım alan ise organların nakil için nasıl dağıtılması gerektiğiydi. Tayfun Bey ile beraber bayağı bir iş yapmaya başladık, soyutta kalan uygulama alanlarıyla ilgili çalışmalar yaptık. 2003'te Alvin Roth beni Harvard Üniversitesi'ne doktora sonrası çalışmasına davet etti. Bunu Koç Üniversitesi ile paylaştım. Onlar da bunu kabul etti ama geri gelmemi istediler. Bir yıl çalışmak için oraya gittim. Alvin Roth'un doktorların yerleştirilmesi ile ilgili bir çalışması vardı ve bu nedenle doktorlar ile yakındı. Bana Koç Üniversitesi'nde çalıştığım konunun burada uygulaması olduğunu söyledi. Böbreklerin tahsisinde bu kullanılabilir dedi. Bazı nakil bekleyen insanların yakınları onlara organ vermek istiyor ancak bu para verilerek gerçekleşmiyordu. Ama yakını ile hastanın organı uyumsuz da olabilirdi. Böyle bir durumda hasta, bekleme listesinde bekliyor. Burada gönüllü bir donör olduğu halde kimse faydalanamadığı için bir kaynak israfı var. Bu sorunu çözmek için arasında doku uyumu bulunmayan birçok hasta ile yakının bulunduğu bir havuz oluşturulup aralarında paylaşım yapılması sağlanıyor. Bunların uygulaması sizin yaptığınız çalışmalara çok benziyor dedi, ve bu konu üzerinde çalışmaya başladık.

Çalışmalarınızdan okuduğuma göre böbrek takas oranı yüzde 50'den yüzde 75'e kadar yükselmiş. Ekonomi alanında çalışmanıza rağmen bu çalışma ile insan yaşamına doğrudan bir katkı sağlıyorsunuz. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Açıkçası bu benim için büyük bir şanstı. Hem işin teorik-matematiksel bir kısmı var hem de insan hayatını kurtarıyor. Ben bir tıp doktoru değilim ama bir insanın hayatını kurtarmaktaetkili olan bir şey çalıştım. Bu herkese nasip olmayacak bir şey ve bunun için gerçekten şanslıyım. Çok mutlu ve gururluyum. İnsana daha çok çalışma azmi veriyor. Bazen ne yaptığımı unuttuğum oluyor, sonra kendime ne kadar önemli bir iş yaptığımı hatırlatıyorum. Bu nedenle kendimi şanslı hissediyorum.

Hocam sizin de dediğiniz gibi öğrencilerin üniversitelere yerleştirilmesi konusunda da çalışmalar yapıyorsunuz. Araştırdığım kadarıyla sanırım ABD öğrenci yerleştirme sisteminde bir çöküş yaşamış ve sonrasında devlet bu konuda akademiden yardım istemiş, çalışmalar yapılmasını talep etmiş. Sizce Türkiye'de de yakın zamanda bu tarz talepler arttı mı? Bu konudan bahsedelim biraz.

Aslında bu dediklerniz çok doğru. Özellikle ben bu noktada Tayfun Sönmez'in yaptığı şeyden bahsedeceğim. Yaptığı çalışmalardan bir tanesi ABD'deki devlet okullarına öğrenci yerleştirilmesi. Öğrenciler TEOG benzeri sınavlara girmiyorlar. Oturdukları yere yakın lokasyonlara öncelik hakları oluyor, fakat bunun dışında farklı yerlere de bir fırsat elde edebiliyorlar. Tabii bunu çok iyi yapamıyorlarmış. Arkadaşlarımın beraber yazdıkları bir makaleden sonra Boston Globe bununla ilgili bir hikaye yaptı. Öğrencilerin başka okullara gidebilmesi Boston'da başlıyor zaten. Ve Boston'un eğitim sistemiyle uğraşan kuruluşu Tayfun ve Atilla Bey ile iletişime geçip hep birlikte bu sistemi dizayn ediyorlar. Yani, direkt olarak sistemin çalışmadığıyla ilgili makaleyi baz alarak Boston şehri, akademisyenlerle iletişime geçti. Açıkçası hikayenin de çok büyük etkisi oldu. Sırf devlet yetkililerinin gelip akademisyenlerin yardımını istemesi değil; birkaç şeyin sonucunda ortaya çıkan bir şey. Bunların bir tanesi, buradaki gazeteciler görevlerini yerine getirip güzel, etkili bir haber yaptılar. Sonrasında veliler büyük bir baskı oluşturdular yerel yönetim üzerinde. Yerel yönetim de gelip akademisyenlerin yardımını istedi. Süreç bu şekilde ilerledi yani.

Yani ortak bir çalışmanın ürünü?

Tabii ki. Bu başarılı olduktan sonra, biz de böbrek takasıyla ilgili iş yaptık. Böbrek takası için doğrudan doktorlara gittik ve projemiz işe yararsa başarılı olabileceğimizi söyledik. Çünkü o dönemde tamamen rastlantısal olarak belli oluyordu bu takaslar. Tabii onlar önce biraz tereddüt ettiler, dinlemek istemediler ama daha önce yaptığımız çalışmaları gösterince tıp dünyası bizimle ilgilendi, onların güvenini kazanmış olduk. Bunlar biriktikçe istediğiniz şeyler oluyor. Danışmanlık şirketleri sizinle iletişime geçip biz bunu geliştirmek istiyoruz diyorlar. Gerçi ben şimdiye kadar paralı danışmanlık yapmadım hep bilimsel danışmanlık yaptım ama böyle şeyler oluyor. Türkiye'de de bu anlamda gelişmeler var. Özellikle buradaki başkonsolosumuz Ömür Budak adeta bir bilim ataşesi gibi çalışıyor. ABD'deki Türk bilim insanlarının neler yaptığına dair bir kayıt sistemi gibi bir şey oluşturmuşlar, daha doğrusu bir şekilde çalışmalarımızdan haberdarlar yani. Bundan 8-9 ay önce Ömür Bey bizimle iletişime geçti, sağlık bakanımızın geleceğini ve böbrek takası projemizi aktarmamızı rica etti, Türkiye'de de bunun yapılması için bir vesile olur dedi. Biz de burada Sayın Recep Akdağ ile görüştük, çok verimli bir görüşme oldu. Ve Türkiye'de bu sistemin kurulması için söz aldık. Tabii son dönemde ülkemizde yaşananlar malum, dolayısıyla bu işler de aksadı. Bakın bir ABD'nin bir Japonya'nın farkını kısaca ben size söyleyeyim. Özellikle Japonya'da biz bu işi yapacağız dediklerinde uzun zaman da alsa yapıyorlar. Türkiye'de ise projelere çok büyük bir hevesle ve coşkuyla başlanıyor, maalesef bir şekilde sonrası gelmiyor. Hatta atasözü vardır: 'Türk gibi başla İngiliz gibi bitir' diye. Birtakım zorluklar yaşanıyor fakat ben bunları atlatacağımızı düşünüyorum.

Biraz da sosyal hayatınızdan bahsedelim hocam. ABD'de sosyal hayat nasıl, neler yapıyorsunuz iş dışında?

Aslında genç bir akademisyenken çok fazla bir sosyal hayatım yoktu. Zaten bu biraz da öyle olmak zorunda, özellikle bilime yeni başladığınız zaman. Açıkçası hayatımı

bilime adamış gibiydim. Kitap okuyordum ve film izliyordum, ondan ibaretti. Fakat şimdi daha sosyalim. Yaptığınız işler azalmıyor fakat zamanla yönetmeyi öğrenince vakit de bulabiliyorsunuz. Şu an sporla uğraşmaya başladım. Daha çok dağ yürüyüşleri ve koşuyla ilgileniyorum. Aynı zamanda bilimsel, felsefi ve edebi kitaplar dinliyorum. Zaman kısıtlı olunca okumaktan çok kitap dinlemek durumunda kalıyorsunuz zamanla.

Verdiğiniz değerli bilgiler için çok teşekkür ederiz. Son olarak bilim inanlarıyla 5 soru 5 cevap köşemiz var oraya geçelim. İlk sorum, sizi ne heyecanlandırır?

Her türlü bilimsel güzellik, o yaratıcı kıvılcımı görmek beni çok heyecanlandırıyor.

Heyecanınızı ne öldürür?

Günlük rutin işlerle uğraşmak beni çok boğuyor diyebilirim.

Hangi mesleği yapmak istemezdiniz?

Rutin olan hiçbir işi yapmak istemezdim herhalde.

Kahramanınız var mı?

Tek bir kimseyi kahraman olarak belirlemek gerekirse Mustafa Kemal Atatürk diyebilirim. Fakat gruplar halinde de kahramanlar olabilir bence, mesela zamanında ABD'ye göç edip burada yaşamını sürdürebilmiş insanların hayatları da birer kahramanlık örneği. Mustafa Kemal Atatürk'ü beğenmemin nedenlerinden biri de bu, bitmiş bir şeyi yeni baştan hayata döndürebilmiş olmaları hayranlık veric

Hayat felsefenizi açıklayan bir slogan veya cümle var mı?

Hayat adil değildir. Keşke adil olsa ama değil. O zaman biz iki şey yapabiliriz: ya bunun karşısında küsüp kenara çekilebiliriz ya da elimizden gelenin en iyisi yapıp tevekkül ederiz. "Hayat adil değil ama biz elimizden gelenin en iyisini yapmalıyız", bu anlayış benim her zaman kılavuzum oldu.

Bu röportajın Youtube yayını şu linkten izleyebilirsiniz.

Prof. Dr. Utku Ünver ile röportajı TAF Network ekibinden Canan Altun pervinkaplan.com için yaptı.

23-03-2017